

Šege in navade v oblačilnem videzu na Slovenskem v 17. in 18. stoletju

Naj najprej določimo pojem šege. Pridružujemo se sodbi, po kateri so šege »socialno opredeljeno, ob določenih priložnostih redno in obvezno ravnanje, ki ima pogosto korenine v verskem ali magijskem območju, zmerom pa presega gnotne potrebe vsakdanjega življenja«.¹

Pri koledarskih ali letnih šegah se kot prvo zastavi vprašanje o prazničnem oblačilnem videzu v obravnavanem času. Za nemške dežele je znana ugotovitev, da tam v 17. stoletju hlapci in dekle, mali kmetje, kočarji in dninarji niso imeli praznične obleke.² Pri nas viri o tem manjkajo, vendar domnevamo podobno, če ne enake oblačilne razmere. Pričevanje Janeza Svetokriškega za čas ok. l. 1700, po katerem so ženske hodile v cerkev ali bile o prazničnih dneh oblečene tako, »de ljudje mene bodo vidili, koku lepu sem ogvantana inu narjena«,³ se najverjetneje nanaša na žene srednjih in večjih kmetov, pa tudi meščanov in fevdalcev. V tem primeru gre očitno za praznični oblačilni videz dobršnega dela prebivalstva na Slovenskem v tistem času.

Za 18. stoletje pri nas praviloma ni virov o tem vprašanju. Za 1. polovico 19. stoletja pa smo ugotovili, da je bila tedaj pri našem kmečkem prebivalstvu na splošno izoblikovana šega, da je treba oblačiti k maši, tj. k najvišjemu opravku v tednu, najboljše oblačilo. Mašna ali praznična obleka je bila tudi najboljše sredstvo za zunanje poudarjanje danega ali zelenega položaja v družbi. Premožnejši kmetje so pogosto s kolikor mogoče lepo ali moderno praznično obleko nazorno poudarjali svoj položaj v družbi, med-

¹ H. Bausinger, Univerzitetna predavanja o šegah, Tübingen, letni semester 1961.

² B. Weissel — H. Strobach — W. Jacobeit (ur.), Zur Geschichte der Kultur und Lebensweise der werktätigen Klassen und Schichten des deutschen Volkes vom 11. Jahrhundert bis 1945, Berlin 1972, str. 218.

³ Sacrum promptuarium Janeza Svetokriškega, izbral in uredil M. Rupel, Ljubljana 1937, str. 143 d.

tem ko si je marsikateri manj premožen kmet prizadeval z imenitnejšo praznično obleko doseči večji družbeni ugled, kakor ga je imel po premoženju. Mutatis mutandis so bile takšne tudi oblačilne razmere v mestih. Zato sta se praznični in vsakdanji ali delovni oblačilni videz največkrat pomembno razločevala.⁴ Če je bila opisana šega izoblikovana v 1. polovici 19. stoletja, se je nedvomno postopno oblikovala prej ali slej vsaj v 18. stoletju. Zato sodimo, da so bile na Slovenskem v 18. stoletju oblačilne razmere v tem pogledu podobne kakor v 1. polovici 19. stoletja.

Praznični oblačilni videz je bil v 18. stoletju pri našem meščanskem prebivalstvu sporočen ob izjemnih posrednih ali oddaljenih, s tem pa seveda prav tako ob izjemnih neposrednih ali bližnjih stikih ljudi z najvišjimi predstavniki posvetne oblasti. L. 1781 je bilo napisano, da so v Gorici prebivalci na ulicah in oknih v praznični obleki pričakovali vojvodo in vojvodinjo.^{4a}

Oblačilni videz v pustnem času je izpričan zlasti za maškarade ali ples v maskah. L. 1679 so ljubljanski fevdalci imeli »dragoceno maškarado«, l. 1697 je bila v Ljubljani maškarada.⁵ L. 1700 so se na pustno nedeljo v Ljubljani s sanmi vozili maskirani fevdalci, ki so predstavljali kmečke svate.⁶ L. 1701 je bila v fevdalčevi zapuščini zapisana harlekinova obleka.⁷ L. 1746 je mešan imel »Masquekleid«, l. 1754 je bila v fevdalčevi zapuščini (maškaradna) obleka domino,⁸ l. 1755 je bila v fevdalčevi zapuščini zgornještajerska »Masquera Kleid«, l. 1756 je bila v fevdalčevi zapuščini turška »Mascara Hemd«, l. 1760 je bila v fevdalčevi zapuščini kranjska kmečka »Masque Kleyd«, l. 1765 je bil v zapuščini fevdalke »Masquera Korseth«.⁹

L. 1783 je bil v stanovski dvorani v Ljubljani na Starem trgu ples v maskah,¹⁴ istega leta so za maroškega poslanika priredili v ljubljanskem gledališču ples v maskah, na katerega je prišlo ok. 600. ljudi,¹⁵ in istega leta je bila v Ljubljani še maškarada, na kateri je bilo ok. 1000 ljudi.¹⁶ L. 1786 je bil v zapuščini fevdalke »Masquera Leibl (životec)«. l. 1795 je bil v Ljubljani izposojevalec mask.¹⁸

Maškarade niso bile zmerom dovoljene. L. 1680 je bila na Dunaju kuga, zato so v Ljubljani v pustnem času opustili »vse veselice, maškarade in godbo«. l. Naslednje leto v Ljubljani v pustnem času ni bilo veselic in maškarad »radi preteče kuge«. l. 1706 so ob smrti cesarja Leopolda I. pre-

⁴ A. Baš, *Oblačilna kultura na Slovenskem v Prešernovem času* (1. polovica 19. stoletja), Ljubljana 1987, str. 169 d.

^{4a} J. Moore, *Abriss des gesellschaftlichen Lebens und der Sitten in Italien*, Leipzig 1781, str. 8.

⁵ V. Šteska, *Dolničarjeva ljubljanska kronika od l. 1660 do l. 1718*, v: *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko XI*, Ljubljana 1901, str. 27, 83.

⁶ V. Šteska, *nav. delo*, str. 87.

⁷ Arhiv Republike Slovenije v Ljubljani (= ARS), zapuščinski inventarji, fasc. XLVI/15.

⁸ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XXXVI/33.

⁹ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XXXVII/8.

¹⁰ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XV/18.

¹¹ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. LI/80.

¹² ARS, zapuščinski inventarji, fasc. III/24.

¹³ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XXX/57.

¹⁴ *Wöchentlicher Auszug von Zeitungen Nro. VI*, Laybach 1783, neoštevilčene strani.

¹⁵ *Wöchentlicher Auszug von Zeitungen Nro. VII*, Laybach 1783, neoštevilčene strani.

¹⁶ *Wöchentlicher Auszug von Zeitungen Nro. VIII*, Laybach 1783, neoštevilčene strani.

¹⁷ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XXXIII/24.

¹⁸ (Nepodpisano) Laibach, v: *Laibacher Zeitung* 20. 2. 1795, neoštevilčene strani.

¹⁹ V. Šteska, *nav. delo*, str. 27.

²⁰ V. Šteska, *nav. delo*, str. 28.

povedali v avstrijskih deželah pustne veselice.²¹ L. 1716 so bile v Ljubljani za pusta maske prepovedane zavoljo vojske.²² Maškarade torej ob večjih javnih nesrečah niso veljale za primerne.

Marija Terezija je bila maškaradam malo naklonjena. L. 1749 je za pustni čas dovolila samo ples brez mask, pač pa je dovolila ples v maskah fevdalcem, vendar le ob navzočnosti komisarjev.²³ To prepoved je ponovila l. 1757 in 1764²⁴ in potemtakem ni bila dovolj uspešna. L. 1766 je maškarade dovolila, toda na njih so morali biti posebni komisarji in svétniki.²⁵ Plesi v maskah po presoji Marije Terezije niso bili dovolj dostojni ali bi utegnili takšni postati.

L. 1773 je Marija Terezija dovolila ples v maskah, to dovoljenje pa je omejila prek kranjskega deželnega glavarstva takole. Dovoljene so bile samo »spodobne« maske, prepovedana so bila oblačila, ki so predstavljala »ostudne figure«, in te vrste maske kakor tudi oblačila iz italijanskega gledališča in pa duhovniška in redovniška oblačila; ob odhodu z maškarade je bilo treba maske sneti, prav tako je bilo prepovedano nositi maske na ulici, razen v kočijah in nosilnicah.²⁶ Ta odločba je bila ponovljena l. 1774, 1775, 1776, 1778 in 1779,²⁷ zato sklepamo, da se ni dovolj uveljavila. Maškaradam je skušala odvzeti razigrano naravo, ta pa je njihova bistvena sestavina, in zatreti nedostojno vedenje na ulicah.

Po smrti Marije Terezije 29. novembra 1780 so bili vsi plesi prepovedani do 21. januarja 1781.²⁸

O veliki noči so v pasijonskih procesijah nastopali v ustrezni preobleki. V zvezi s tem je bila v Kranju l. 1674 sporočena pritožba, po kateri so tam na veliki teden hodili po mestu »hudiči«, podobni pustnim šemam, in nabirali vino in kis ter ju dajali tudi maskiranim osebam.²⁹ Za Škofjo Loko so na voljo podatki o preobleki sodelujočih v pasijonski procesiji l. 1721 (procesijo so opustili l. 1791).³⁰

V njej je bil na čelu mož v rdeči kuti. Podobno na kratko je bil označen oblačilni videz naslednjih sodelujočih v procesiji. Mož v črni kuti je nosil črno zastavo, katere čop je nosil deček, prav tako oblečen v črnino. Adamovi otroci so bili v belih srajcah in prepasani. Šest velikih apostolov je bilo v rdečih oblačilih, dečka, ki sta pela Hozano, sta bila v belih oblačilih. Judje so bili v posebnih oblekah in so imeli namazane obraze, 4 farizeji so nosili rdeče kape, 4 farizeji črne klobuke. Kristus je bil v belem oblačilu. Puščavniki z rdečimi križi na ramenih so bili oblečeni v črnino. Božji grob je nosilo 14 mož, oblečenih v rdeče kute, ob njih je stopalo 6 mestnih svétnikov v črnih plaščih.³¹

V seznamu oblačil za škofjeloško pasijonsko procesijo l. 1721 je naštetja vsa potrebna preobleka, se pravi oblačila za angele, hudiče, mrtvake, spo-

²¹ V. Steška, nav. delo, str. 152.

²² V. Steška, nav. delo, str. 179.

²³ ARŠ, reprezentanca in komora za Kranjsko, fasc. 11.

²⁴ ARŠ, deželno glavarstvo za Kranjsko, publico-politica, fasc. F 7.

²⁵ Prav tam.

²⁶ ARŠ, deželno glavarstvo za Kranjsko, patenti, škatla 308, knjiga 1, št. 59.

²⁷ Gl. op. 24.

²⁸ Gl. op. 24.

²⁹ J. Zontar, Zgodovina mesta Kranja, Ljubljana 1939, str. 219.

³⁰ A. Stegenšek, Zgodovina pobožnosti sv. križevega pota, v: Voditelj v bogoslovnih vedah XV, Maribor 1912, str. 62.

³¹ A. Koblar, Pasijonske igre na Kranjskem, v: Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko II, Ljubljana 1892, str. 116 d; A. Trstenjak, Slovensko gledališče, Ljubljana 1892, str. 13 d; J. Mantuani, Pasijonska procesija v Loki, v: Carniola VIII, Ljubljana 1917, str. 17, 19, 24, 28 d, 33, 35, 40; O. Romuald — L. Marušič, Škofjeloški pasijon, Ljubljana 1972, passim; Škofjeloški pasijon, Ljubljana 1987, str. 13, 19, 47, 69, 73, 89, 97, 127.

kornike, križenosce, puščavnike, farizeje, Jude in apostole.³² Vso preobleko (278 oblek) so shranjevali v kapucinskem samostanu v Škofji Loki.³³

L. 1799 so v prošnjem tednu, tj. ob dnevih v tednu pred vnebohodom, po C. G. Küttnerju hodili kmetje iz Ljubljane in bližnje okolice v procesiji in so »med določenimi ceremonijami (hodili na) svoja polja. Takrat se kažejo v praznični obleki.«³⁴ To je menda edina omeba kmečke praznične obleke na Slovenskem v 18. stoletju in spričuje, da so kmetje nosili praznično obleko tudi pri šegah, povezanih s prošnjim tednom.

J. G. Keyssler je l. 1751 zapisal, da so na telovo v Ljubljani kmetice iz vasi, ki so sodile k mestni župniji, v procesiji pele; »pri tem so držale dlani ob ustih: deloma zato, da so v svojih ušesih pomnožile glas, deloma zato, da so pokazale številne, povečini medeninaste prstane, ki so jih nosile na vseh prstih.«³⁵ Na navedeni praznik, verjetno pa tudi o drugih prazničnih dneh, so torej kmetice v Ljubljani in bližnji okolici nosile na marsikaterem prstu medeninaste prstane.

L. 1775 so po B. Hacquetu v procesiji za dež na Goriškem dekletom »viseli lasje navzdol, na glavi so imele trnovo krono, da bi tako nakazala ponižnost ljudstva, ki se pokori. Bila so bosa, čeprav je bil tlak v Gorici in drugih krajih zelo razgret, kajti to je bilo sredi julija in je bilo za bolj ali manj nežni spol zelo boleče.«³⁶ Z drugimi besedami: pri procesijah za dež so na določenem območju bile nekatere sestavine spokorniškega oblačilnega videza.

Zlasti med velikim šmarnom (15. avgusta) in malim šmarnom (8. septembra) so hodili na romanja. Na njih so premožnejši nosili posebno, se pravi romarsko obleko, kakor sta jo omenila Janez Svetokriški za čas ok. l. 1700³⁷ in Rogerij za l. 1743.³⁸ Kakšen je bil romarski oblačilni videz v ožjem pomenu, nista povedala, pač pa je Janez Svetokriški navedel, da je sodil k njemu tudi »en usinjat krežlec, na stran obesi eno votlo bučo, v eno roko vzame en velik roženkranc, v to drugo eno dolgo palco«.

J. W. Valvasor je l. 1689 opisal oblačilni videz deklic v cerkniški procesiji na roženvensko nedeljo, tj. na prvo nedeljo v oktobru: »Za tretjim križem gredo desetletne in dvanajstletne deklice z majhnimi razpeli v rokah, z razpuščenimi lasmi, z venčki na glavi in bose... (za četrtem križem) stopajo še neomožene mladenke prav tako bose kakor deklice pred njimi; v rokah nosijo razpelo in dvanajst bakel, na glavi pa venčke.«³⁹

Od šeg življenjskega kroga v oblačilnem videzu govorijo o krstu naslednji podatki. L. 1662 je bil v fevdalčevi zapuščini krstni prt z biseri in z zlatimi in srebrnimi čipkami,⁴⁰ l. 1669 je bila v zapuščini fevdalke krstna srjač-

³² O. Romuald — L. Marušič, nav. delo, str. 51 d; Škofjeloški pasijon, str. 171.

³³ A. Koblar, nav. delo, str. 119; A. Trstenjak, nav. delo, str. 16; F. Kotnik, Verske ljudske igre, v: Narodopisje Slovencev II, Ljubljana 1952, str. 110; M. Rupel, Protireformacija in barok, v: Zgodovina slovenskega slovstva I, ur. L. Legiša s sodelovanjem A. Gspana, Ljubljana 1956, str. 306.

³⁴ C. G. Küttner, Reise durch Deutschland, Dänemark, Schweden, Norwegen und einen Theil von Italien in den Jahren 1797, 1798, 1799 IV, Leipzig 1801, str. 85.

³⁵ J. G. Keyssler, Neueste Reisen durch Deutschland, Böhmen, Ungarn, die Schweiz, Italien und Lothringen II, Hannover 1751, str. 1205.

³⁶ B. Hacquet, Abbildung und Beschreibung der südwest- und östlichen Wenden, Illyrer und Slaven I/2, Leipzig 1802, str. 79.

³⁷ Sacrum promptuarium Janeza Svetokriškega, str. 176.

³⁸ Palmarium empyreum... a p. Rogerio II, Labaci 1743, str. 187.

³⁹ J. W. Valvasor, Die Ehre Dess Hertzogthums Crain, Laybach 1689, VIII, str. 732 d.

⁴⁰ ARS, graščinski arhiv Podčetrtek, Hartenstein, Olimje, fasc. 3.

ka,⁴¹ takšno oblačilce je bilo tudi l. 1701 v fevdalčevi zapuščini.⁴² Krstna oprava je bila l. 1705 v fevdalčevi zapuščini⁴³ in l. 1743 v zapuščini fevdalke.⁴⁴ Pri kmetih je po Valvasorju l. 1689 moral na Gorenjskem »Vsak boter [...] prinesiti v cerkev kos platna, ki je tri ali štiri pedi⁴⁵ dolg, in ga izročiti [...] otroku. To se imenuje križemnik«,⁴⁶ medtem ko je po istem viru l. 1689 hodil na Vipavskem kmečki oče »gologlav prosit botrov [...] se ne sme pokriti s klobukom, dokler ga ni izprosil. Ko mu pa kdo obljubi, da bo šel za botra, brž natakne klobuk in se vesel vrne domov.«⁴⁷ L. 1756 je bila v zapuščini svobodnice »čisto dobra krstna oprava.«⁴⁸ Pri revnejših podložnikih in drugem najpreprostejšem podeželskem in mestnem prebivalstvu najverjetneje niso imeli posebne krstne oprave.

Odkrivanje je pri moških utemeljil sv. Pavel v 1. pismu Korinčanom (11. poglavje), v katerem je zahteval, da morajo biti moški pri molitvi razoglavni. To zahtevo je Cerkev uveljavila tudi v odkrivanje pred duhovniki.⁴⁹ Kako je bilo z odkrivanjem pred posvetnimi osebami? Pred njimi se do srede 17. stoletja moški niso odkrivali, tudi ne v zaprtih prostorih in v ženski družbi, temveč so pri pozdravu pokrivalo kvečjemu nekoliko pomaknili nazaj. Odtlej pa se je iz Francije uveljavila šega, po kateri so se moški ob srečanju z višjimi ali enakovrednimi znanci odkrivali.⁵⁰

Na Slovenskem je v 17. stoletju potrjeno odkrivanje pred duhovniki. Valvasor je l. 1689 upodobil Uskoka, ki se odkriva pred duhovnikom,⁵¹ za Kranjsko pa je povedal, da kmet, »Kadar pride [...] h gospodu, napravi pred njim takle poklon: upogne obe kolena hkrati, se nagne nekoliko tudi s celim telesom in pri takem upogibanju, klanjanju in nagibanju udari enkrat z desno roko po prsni«, ne da bi se bil ob tem odkril.⁵² Na drugem mestu zveemo iz Valvasorja, da so se fevdalci pri pozdravu odkrivali,⁵³ ta šega se je pri njih potemtakem prej uveljavila kakor pri podložnikih. Po vsej verjetnosti so se podložniki oprijeli navedene šege v 18. stoletju.

L. 1743 so v naših cerkvenih krogih zahtevali priklanjanje in odkrivanje pred kipi Kristusa na križu zunaj cerkva.⁵⁴ — Francoska revolucija je odklanjala odkrivanje in je l. 1792 skušala uveljaviti šego, po kateri naj bi pri pozdravu polagali desno roko na srce,⁵⁵ vendar brez uspeha, kajti te šege niso sprejeli ne v Franciji ne drugod.

Poglavitna ženitovanjska sestavina v oblačilnem videzu je bila posebna poročna obleka. Pri fevdalcih in meščanih je k njej sodila tudi obutev, narejena za poroko, zapisana l. 1620.⁵⁶ J. Basar je l. 1734 za ženske poročne

⁴¹ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XLII/32.

⁴² ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XLVI/15.

⁴³ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XXXV/33.

⁴⁴ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. LI/23.

⁴⁵ S. Vilfan, Prispevki k zgodovini mer na Slovenskem s posebnim ozirrom na ljubljansko mero, v: Zgodovinski časopis VIII, Ljubljana 1954, str. 86: ped, velika = ok. 23 cm; ped, mala = ok. 19,5 cm.

⁴⁶ J. W. Valvasor, nav. delo VI, str. 282.

⁴⁷ J. W. Valvasor, nav. delo VI, str. 309.

⁴⁸ ARS, deželni stanovi za Kranjsko, fasc. 67.

⁴⁹ A. Baš, nav. delo, str. 178.

⁵⁰ W. Treue, Kulturgeschichte des Alltags (= Fischer Bücherei 419), Frankfurt am Main und Hamburg 1961, str. 112; M. von Boehn, Die Mode, Eine Kulturgeschichte vom Mittelalter bis zum Barock, München 1976, str. 332.

⁵¹ J. W. Valvasor, nav. delo VI, str. 295.

⁵² J. W. Valvasor, nav. delo VI, str. 287.

⁵³ B. Škafar, Grafike Valvasorjevega kroga kot vir za etnologijo, diplomsko delo (tipkopis), Ljubljana 1988, str. 94.

⁵⁴ Palmarium empyreum... a p. Rogerio II, str. 310.

⁵⁵ M. Bringemeier, Ein Modejournalist erlebt die Französische Revolution, Münster 1981, str. 57.

⁵⁶ ARS, oporoke I, fasc. A 5.

obleke omenil, da so jih oskrbeli ženini,⁵⁷ in pripomnil, da je šlo tu za »zlahtne gvante, se je prevzetnu oblekla, koker deb' šla na ohcet«, »svojo lepo, od ženina kupleno, ohcetno sukno«. ⁵⁸ Tudi Janez Svetokriški je za čas ok. l. 1700 omenil »nje ohcetni gvant«. ⁵⁹ L. 1765 je izpričano, da je na podeželju bila poročna obleka obrtniške hčere »stanu primerna«, ⁶⁰ se pravi, da se je razločevala od poročne obleke fevdalk in kmetic.

Moške poročne obleke so nosili tudi kmetje, zapisane so bile npr. l. 1735.⁶¹ Da tudi pri kmetih ni k ženitovanjskemu oblačilnemu videzu sodila samo poročna obleka, je razvidno l. 1752 iz kmečke ženitne pogodbe, v kateri je bila beseda o popolni poročni opravi.⁶² B. F. Hermann je za slovenske dežele l. 1780 na splošno ugotovil, da je bila tamkajšnja poročna obleka pri kmeticah enaka kakor pri procesijah; »Obleka neveste mora biti popolnoma nova in jo mora oskrbeti ženin«. ⁶³

O barvah ženskih poročnih oblek na Slovenskem v obravnavanem času nismo poučeni. V nemških deželah so se poročne obleke bele barve uveljavile šele v 18. stoletju, toda samo v višjih družbenih plasteh; v Franciji sta bila v istem obdobju in v enakem družbenem okolju ženin in nevesta črno oblečena.⁶⁴ V nemških mestih in na nemškem podeželju so v 18. stoletju bile ženske poročne obleke temnih ali tudi pisanih barv.⁶⁵

V enem primeru je znana cena poročne obleke pri kmetici: l. 1747 je veljala 125 goldinarjev⁶⁶ in je bila nedvomno prav izjemno draga. In v enem primeru vemo, kaj je sodilo k poročni obleki pri kmetu: l. 1798 jo je sestavljal fini suknič, telovnik iz rdečega sukna, usnjene hlače, srajca iz praznjega platna, klobuk in par škornjev.⁶⁷

Na kmetih je ženin v 18. stoletju prinesel v zakon »vso obleko«, ⁶⁸ med nevestino balo je bila tudi obleka. Ta je bila pri nekaterih svobodnicah zelo številna in izbrana,⁶⁹ pri podložnicah je je bilo manj: l. 1798 je takšna obleka obsegala mezlanasto krilo z modrcem, platneno spodnje krilo, fin in navaden ošpetelj,⁷⁰ fin in navaden predpasnik, fino in navadno ruto, par nogavic in par čevljev.⁷¹

Kmečke ženitne pogodbe so poučne še za nadaljnje oblačilne razmere, povezane z ženitovanjem. Bratje in sestre ženina in neveste so včasih do-

⁵⁷ B. B a s a r, Pridige iz bukvic imenovanih Exercitia s. očeta Ignazia, Labaci 1734, str. 334.

⁵⁸ B. B a s a r, nav. delo, str. 44, 334.

⁵⁹ Janez S v e t o k r i š k i, Pridige, izbral in uredil F. B o h a n e c, Ljubljana 1969, str. 185.

⁶⁰ ARS, graščinski arhiv Ostrovnica, fasc. 4.

⁶¹ ARS, zemljiška knjiga, sodišče Kranj, gospostvo Smlednik 89, str. 102, 111.

⁶² ARS, graščinski arhiv Škofja Loka, fasc. 21.

⁶³ B. F. H e r m a n n, Reisen durch Oesterreich, Steyermark, Kärnten, Krain, Italien, Tyrol, Salzburg, und Baiern, im Jahre 1780 III, Wien 1783, str. 94.

⁶⁴ M. v o n B o e h n, Die Mode, Menschen und Moden im achtzehnten Jahrhundert, München 1963, str. 142.

⁶⁵ B. D e n e k e, Hochzeit, München brez letnice (1971), str. 82 d; W. K l e i n s c h m i d t, Zur Innovation des weissen Brautkleides in kleinen sozialen Systemen, v: Rheinisch-westfälische Zeitschrift für Volkskunde XXIII, Bonn-Münster 1977, str. 87.

⁶⁶ ARS, deželni stanovi za Kranjsko, fasc. 71.

⁶⁷ ARS, zemljiška knjiga, sodišče Logatec, gospostvo Logatec 2, št. 30.

⁶⁸ ARS, zemljiška knjiga, sodišče Kranj, župnišče Cerklje, str. 45; zemljiška knjiga, sodišče Kranj, gospostvo Smlednik 95, str. 292.

⁶⁹ J. P o l e c, Svobodniki na Kranjskem, v: Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo XVII, Ljubljana 1936, str. 111.

⁷⁰ Slovar slovenskega knjižnega jezika III, Ljubljana 1979, str. 474: ošpetelj = ženska bluza z rokavi, navadno platnena.

⁷¹ ARS, zemljiška knjiga, sodišče Logatec, gospostvo Logatec 2, št. 55.

bivali odpravščino tudi v obleki. L. 1733 sta nevestina brata dobila »vso obleko«, sestra neveste je dobila 2 volneni in mezlanasto krilo, ošpetlja iz praznjega in ošpetlja iz hodničnega platna, navadni peči, par nogavic in par čevljev.⁷² L. 1735 so ženinovi bratje in sestre dobili 5 goldinarjev za poročno obleko.⁷³ L. 1798 je nevestina sestra dobila obleko, ustrezno hišnemu premoženju,⁷⁴ l. 1799 je ženinov brat dobil denar za poročno obleko.⁷⁵ L. 1798 so oskrbeli ženinovo sestro z jopico iz blejskega sukna, ošpetljema iz praznjega platna, mezlanastim krilom z modrcem in s finim in navadnim predpasnikom;⁷⁶ istega leta je ženinov brat dobil suknjič iz finega sukna, škrlatni telovnik, usnjene hlače in 6 srajc;⁷⁷ istega leta sta ženinova sestra in brat dobila poročno obleko.⁷⁸

Ženin je v imenovanih virih marsikdaj zagotovil, da bo po prevzemu posestva skrbel m. dr. za potrebno obleko in obutev svojih staršev, l. 1745, 1751, 1755, 1761, 1794 in 1798,⁷⁹ ali tasta in tašče, l. 1783,⁸⁰ 1791,⁸¹ 1792,⁸² in 1798.⁸³ Hčerka iz prvega zakona neveste je po drugi poroki slednje včasih dobila vso obleko, l. 1733,⁸⁴ hčere iz prvega zakona vdovca so po njegovi drugi poroki včasih oskrbeli s poročno obleko, ustrezno premoženju, l. 1799.⁸⁵ Če je eden od zakoncev umrl brez potomcev, naj bi bili njegovo obleko dobili prijatelji, l. 1783⁸⁶ in 1798,⁸⁷ če je nevesta umrla prej ko dve leti po poroki, naj bi bile njeno obleko dedovale sestre, l. 1780,⁸⁸ če je nevesta umrla prej ko ženin, naj bi bil ta potem oskrbel njeno sestro z vso obleko, l. 1792.⁸⁹

(Ob kmečkih ženitnih pogodbah naj bo menjeno, da so tudi v kmečkih izročilnih pismih ponekod zapisana zagotovila sinov, da bodo po prevzemu posestva skrbeli m. dr. za obleko svojih staršev, l. 1776⁹⁰ in 1793.⁹¹ Če so prevzeli posestvo drugi sorodniki, so ti v teh pismih ponekod prav tako zagotavljali darovalcem, da bodo po prevzemu posestva skrbeli m. dr. za njihovo obleko, l. 1798.)⁹²

Mnenja B. Denekeja, po katerem poročni prstani vse v 17. stoletje in deloma tudi še pozneje niso bili brez okrasa in gladke oblike,⁹³ ne moremo potrditi za naše kraje. V rokopisnem delu smo govorili o poročnih prstanih v fevdalnem družbenem okolju; ti so bili izpričani zgolj kot poročni prstani, medtem ko ni bilo za okrašene prstane nikjer navedeno, da bi bili tudi poročni prstani. Tudi mestna in podeželska šega, ki je bila v 17. in 18. stoletju

⁷² ARS, zemljiška knjiga, sodišče Kranj, gospostvo, Smlednik 89, str. 62.

⁷³ ARS, zemljiška knjiga, sodišče Kranj, gospostvo, Smlednik 89, str. 102.

⁷⁴ ARS, zemljiška knjiga, sodišče Logatec, gospostvo Logatec 2, št. 149.

⁷⁵ ARS, zemljiška knjiga, sodišče Logatec, gospostvo Logatec 2, št. 14.

⁷⁶ ARS, zemljiška knjiga, sodišče Logatec, gospostvo Logatec 2, št. 49.

⁷⁷ ARS, zemljiška knjiga, sodišče Logatec, gospostvo Logatec 2, št. 14.

⁷⁸ ARS, zemljiška knjiga, sodišče Logatec, gospostvo Logatec 2, št. 29, 30.

⁷⁹ ARS, graščinski arhiv Bled, fasc. 19; zemljiška knjiga, sodišče Logatec, gospostvo Planina 21, str. 285; zemljiška knjiga, sodišče Logatec, gospostvo Logatec 2, št. 10, 15, 23, 29.

⁸⁰ ARS, graščinski arhiv Ribnica, fasc. 13.

⁸¹ ARS, zemljiška knjiga, sodišče Kranj, gospostvo Smlednik 95, str. 64.

⁸² ARS, zemljiška knjiga, sodišče Logatec, gospostvo Planina 21, str. 39.

⁸³ ARS, zemljiška knjiga, sodišče Logatec, gospostvo Logatec 2, št. 105.

⁸⁴ ARS, zemljiška knjiga, sodišče Kranj, gospostvo Smlednik 89, str. 59.

⁸⁵ ARS, zemljiška knjiga, sodišče Logatec, gospostvo Logatec 2, št. 76.

⁸⁶ Zgodovinski arhiv Ljubljana, reg. I, fasc. 58.

⁸⁷ ARS, zemljiška knjiga, sodišče Logatec, gospostvo Logatec 2, št. 29, 160.

⁸⁸ Gl. op. 86.

⁸⁹ ARS, zemljiška knjiga, sodišče Logatec, gospostvo Planina 21, str. 13.

⁹⁰ ARS, privatni arhiv Oblak-Wolkensperg, fasc. 13.

⁹¹ ARS, zemljiška knjiga, sodišče Logatec, gospostvo Planina 21, str. 103.

⁹² ARS, zemljiška knjiga, sodišče Logatec, gospostvo Logatec 2, št. 42, 54.

⁹³ B. D e n e k e j, nav. delo, str. 77.

v Evropi precej razširjena in po kateri so ženina in nevesto in pa svate obdarovali z robcem,⁹⁴ se na Slovenskem ne dá dokazati.

Na kmetih so pri nas poročni prstani sporočeni v 17. stoletju na Vipavskem in v Istri,⁹⁵ v 18. stoletju pa splošno. Bili so svinčeni, kositrni, medeninasti ali kvečjemu srebrni.⁹⁶

Poglejmo še značilnosti posameznih sestavnih delov ženitovanja v kmečkem oblačilnem videzu na Slovenskem v 17. in 18. stoletju. — Za 17. stoletje je edini vir o tem Valvasor. Za Gorenjsko pripoveduje, da so tam svatje nosili na klobukih svilene trakove in šopke, ki so bili narejeni iz preluknjane zlate pene in prevlečeni s kosmato svilo. Nosili so tudi šopke iz pušpana, okrašene z nepravimi biseri. Te so naredili tako, da so pest ajde stresli na vroče ognjišče, da je počila luščina; bela in posušena ajdova zrnca so potem kot bisere prilepili na pušpanove liste. Ko so peljali nevesto v ženinovo hišo, so dva ali trije svati hitro odjezdili proti ženinovemu domu po pogačo ali štruco; tisti, ki je pogačo ali štruco izročil nevesti, je dobil od nje robec in to štel za nekaj posebnega in častivrednega. Ko je ženin prišel po nevesto, so bila vrata njene hiše zaprta. Iz nje so mu drugo za drugo poslali starki, ki sta bili »v čisto strgani in zamazani obleki«. Ženin je zavrnil tako ti kakor nadaljnje sive in razcapane starke, ki so mu jih pošiljali iz hiše.⁹⁷

Na Dolenjskem so po Valvasorju na nevestinem domu podobno pošiljali ženinu, ki je prišel po nevesto, najprej »staro žensko v raztrgani obleki«, češ da ni »v hiši nobene druge«. Pri pojedini se je goslač preoblekel »v razcapano in raztrgano obleko«.⁹⁸

Na Kočevskem je po Valvasorjevem opisu ženin nevesti, ko sta šla počivat, sezul čevlje in nogavice. Vsak od njiju je razpletel »po eno kito njenih las«; če je ženin razpletel kito prej ko nevesta, so pravili, da se bo najprej rodil sin, če je bila hitrejša nevesta, naj bi to pomenilo, da se bo prva rodila hčerka. Ko se je ženin sezul, je vrgel čevlje čez glavo; če so jih zjutraj našli obrnjene k steni, so pravili, da bo najprej umrl mož, če so bili obrnjeni k postelji, naj bi mož preživel ženo.⁹⁹

Pri Uskokih v Beli krajini je po Valvasorjevem pričevanju dever, tj. drug, peljal nevesto pred seboj na konju zakrinkano, glavo je imela ovito z rutami, da ni videla, »kam jezdi«. To naj bi prisposodabljalo prepoved, po kateri se ni smela vrniti v očetovo hišo. Obraz si je razkrila v cerkvi med poroko. Tam je duhovnik novoporočencema položil »na glavo venec iz rožnega debela kot znamenje in pouk, da se ne smeta ločiti ne v sreči ne v nesreči«.¹⁰⁰

Hrvati v Beli krajini so po istem viru poznali enako šego razpletanja kit kot Kočevarji. Nato je ženin sezul nevesti čevlje in nogavice in ji s sabljo snel venec¹⁰¹ ter sunil sabljo v strop, kjer je obtičala z vencem.¹⁰²

Valvasor govori o sestavnih delih našega ženitovanja v kmečkem oblačilnem videzu še za naslednja območja. Na Vipavskem je šla z nevesto k poroki priletna žena, ki so ji pravili kloča. Ko je duhovnik pred oltarjem vzel v roko prstana, mu je nevesta morala dati robec. Če jo je bilo sram

⁹⁴ M. Hain, *Das Taschentuch in Tracht und Brauch*, v: *Volkskunde, Fakten und Analysen, Festgabe für Leopold Schmidt*, Wien 1972, str. 161.

⁹⁵ J. W. Valvasor, nav. delo VI, str. 306 d, 330.

⁹⁶ B. F. Hermann, nav. delo, str. 89 d.

⁹⁷ J. W. Valvasor, nav. delo VI, str. 280 d.

⁹⁸ J. W. Valvasor, nav. delo VI, str. 290.

⁹⁹ J. W. Valvasor, nav. delo VI, str. 301.

¹⁰⁰ J. W. Valvasor, nav. delo VI, str. 294.

¹⁰¹ Nadrobneje o pomenu nevestinega venca O. Lauffer, *Jungfernkranz und Brautkrone*, v: *Zeitschrift für Volkskunde NF II*, Berlin-Leipzig 1931, str. 25 d.

¹⁰² J. W. Valvasor, nav. delo VI, str. 304.

in je rekla, da ga nima, mu ga je morala dati kloča. Ko so prišli do ženi-novega doma, sta druga potegnili sablji in ju držala »križem prek vrat«, tako da so svatje morali »pod sabljama v sobo«. S spušenima sabljama sta nevesti preprečila, da bi bila šla v sobo, dokler jima ni podarila robca, traku ali česa podobnega. Nevesta ni snela šaplja, tj. venca, temveč je šla z njim spat in ga je obdržala na glavi tri dni in tri noči. Ko se je ženin prvo noč slekel, je dal nevesti pod glavo hlače, »tako da bi človek o mladi Vipavki po pravici dejal, da hlače nosi, kar pomeni v Nemčiji žensko gospodarstvo v hiši«. ¹⁰³

Na Pivškem je ženin, ko je šel z nevesto spat, potegnil sabljo in z njo prerezal venec na nevestini glavi. K nevesti je moral leči »v svojih debelih in velikih hlamudravih hlačah«. Ko sta ženin in nevesta po poroki prišla v stanovanje, jima je mati vrgla ruto okoli vratu, ko sta šla v spalnico, sta drug drugemu sezula čevlje, nato je ženin s sabljo odrezal nevesti venec. ¹⁰⁴

V Istri je ženin ob zaroki dal nevesti prstan, od nje pa ga ni dobil. Na poroki so bili vsi v hrvaški obleki. Zadaž na kapah so imeli pavovo pero. Ženin je nesel za nevesto par čevljev in par nogavic, rdečo jopo ali kazak brez rokavov, na tej jopi je visel dolg čop iz svile in pisanih trakov. Ko so prišli do nevestine hiše, se je malone ponovil prizor, kakršen je bil ugotovljen na Gorenjskem in Dolenjskem: starešini so predstavili »razcapano, staro in grdo žensko, ki ima glavo zagrnjeno s staro preprogo, da ji ni mogoče videti obraza; na glavi ima sito [...] Zgrbančenih, grdih in zanikrno napravljenih babiščet z zakritim obrazom pošljejo še več iz hiše, da bi bilo čim več smeha«. Ko so naposled pripeljali nevesto, sta jo devera ali druga peljala za hišo, tu ji je eden obul nogavice, drugi čevlje, oblekla sta ji tudi jopo in dala na glavo belo pečo, nanjo pa venec »iz svile, cvetlic in vsakovrstnega barvastega papirja«. Takšen venec je nosil na klobuku tudi ženin. Potem je nevesta razdelila svatom šopke, ki so bili »prav tako narejeni iz cvetlic, svile in barvastega papirja«. ¹⁰⁵

Za 18. stoletje pričujeta o obravnavanem vprašanju Hermann in Hacquet. Hermann poroča, da so v naših krajih vabovci, vabili so k poroki, nosili na klobuku »šopek iz zlate pene in pisanih peres«. ¹⁰⁶

V istem viru najdemo za slovenske dežele nadaljnje podatke. Če je bila nevesta devica, je smela »kot okras v laseh nositi umetne in naravne rože«; če nevesta ni bila devica ali če je bila vdova, je nosila »samó preprosto avbo s klobukom«. ¹⁰⁷

Družica je svatom privezala vence in šopke iz rož, zlate pene, kovinske preje, pisanih peres in slame. Poročeni moški so to znamenje, ki je včasih bilo olupšano s svilenimi trakovi in naravnimi rožami, nosili na desni strani, neporočeni na levi. Pri starešini in drugo so bila ta znamenja »dosti dragocenejša in lepša in stanejo v marsikaterem primeru goldinar in več [...] Kmetje nosijo ta okras vsi na klobuku; meščani in imenitniki pa privezujejo starešini venec na levo roko«. ¹⁰⁸

Na svatbi so poznali šalo, da so nevesti med obedom potegnili čevljev z noge, ne da bi bil drug to opazil. Ko je nato hotel drug plesati z nevesto, so se iz njega tako dolgo norčevali, dokler ni dobil njenega čevlja. ¹⁰⁹

¹⁰³ J. W. Valvasor, nav. delo VI, str. 306 d.

¹⁰⁴ J. W. Valvasor, nav. delo VI, str. 312 d.

¹⁰⁵ J. W. Valvasor, nav. delo VI, str. 330 d.

¹⁰⁶ B. F. Hermann, nav. delo, str. 90.

¹⁰⁷ B. F. Hermann, nav. delo, str. 94 d.

¹⁰⁸ B. F. Hermann, nav. delo, str. 93 d.

¹⁰⁹ B. F. Hermann, nav. delo, str. 99.

Hacquet je za Kočevsko še lahko potrdil Valvasorjev opis,¹¹⁰ ni pa potrdil zadnjega dela Valvasorjevega opisa za Istro, razen tega, da sta še v njegovem času devera ali druga polagala nevesti venec na pečo.¹¹¹

Za obsmrtno šege v oblačilnem videzu ugotavljamo naslednje. Fevdalci in premožnejši meščani so ob smrti svojih bližnjih sorodnikov nosili žalna oblačila. V 17. stoletju so bile žalne obleke izpričane l. 1639,¹¹² 1640,¹¹³ 1641¹¹⁴ in 1642¹¹⁵ pri meščanih, l. 1650 pri fevdalki,¹¹⁶ l. 1667,¹¹⁷ 1670,¹¹⁸ 1682¹¹⁹, 120 in 1699¹²¹ pri fevdalcih. L. 1677 je bila omenjena francoska žalna obleka meščanke.¹²² Žalni plašči so bili zapisani l. 1625 pri fevdalcu,¹²³ l. 1639 pri meščanu,¹²⁴ l. 1645 pri fevdalcu¹²⁵ in meščanu,¹²⁶ l. 1649,¹²⁷ 1665¹²⁸ in 1675¹²⁹ pri meščanih, l. 1681¹³⁰ in 1687¹³¹ pri fevdalcih, l. 1694 pri meščanu¹³² in l. 1695 pri fevdalcu.¹³³ Žalna suknjiča sta bila navedena l. 1660 pri fevdalcu¹³⁴ in l. 1675 pri meščanu.¹³⁵ Žalni jopici sta bili sporočeni l. 1676¹³⁶ in 1684¹³⁷ pri meščankah, žalni predpasnik l. 1676 pri meščanki.¹³⁸

V 18. stoletju zasledimo žalne obleke l. 1720 pri fevdalki,¹³⁹ l. 1724 pri meščanki,¹⁴⁰ l. 1770 pri fevdalcu,¹⁴¹ fevdalki¹⁴² in fevdalcu,¹⁴³ l. 1792¹⁴⁴ in 1797 pri fevdalcu.¹⁴⁵ Žalni plašč najdemo l. 1711 pri fevdalcu,¹⁴⁶ žalni suknjič l. 1700 pri fevdalcu,¹⁴⁷ žalni jopič l. 1700 pri fevdalcu.¹⁴⁸ Žalni predpasnik je bil l. 1725 v zapuščini meščanke.¹⁴⁹ Žalne avbe so bile l. 1716 v zapuščini

¹¹⁰ B. H a c q u e t, nav. delo, str. 89 d.

¹¹¹ B. H a c q u e t, nav. delo I/1, Leipzig 1801, str. 45 d.

¹¹² ARS, zapuščinski inventarji, fasc. IL/44.

¹¹³ ARS, oporoke I, fasc. A 10.

¹¹⁴ ARS, graščinski arhiv Bled, fasc. 9.

¹¹⁵ ARS, oporoke I, fasc. C 8.

¹¹⁶ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. IL/35.

¹¹⁷ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XXIX/21.

¹¹⁸ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. VLI/3.

¹¹⁹ ARS, deželni stanovi za Kranjsko, fasc. 3.

¹²⁰ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XXVI/48.

¹²¹ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XXXIX/8.

¹²² ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XXIX/23.

¹²³ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. LIV/1.

¹²⁴ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. IL/44.

¹²⁵ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XXIV/4.

¹²⁶ ARS, oporoke I, fasc. A 11.

¹²⁷ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XXVI/21.

¹²⁸ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XXVI/34.

¹²⁹ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. LIV/4.

¹³⁰ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. LIV/5.

¹³¹ ARS, zapuščinski inventarji fasc. XXIX/22.

¹³² ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XII/18.

¹³³ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. L/2.

¹³⁴ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XXXI/22.

¹³⁵ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. LIV/4.

¹³⁶ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XL/28.

¹³⁷ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XVI/39.

¹³⁸ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XL/28.

¹³⁹ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XLVIII/10.

¹⁴⁰ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XXVII/24.

¹⁴¹ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XXX/14.

¹⁴² ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XLIV/23.

¹⁴³ ARS, graščinski arhiv Bokalce, fasc. 8.

¹⁴⁴ ARS, Zoisov arhiv, fasc. 37.

¹⁴⁵ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. VIII/22.

¹⁴⁶ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XXXI/58.

¹⁴⁷ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. VI/2.

¹⁴⁸ Prav tam.

¹⁴⁹ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XXVII/26.

meščanke,¹⁵⁰ l. 1750¹⁵¹ in 1751¹⁵² v zapuščini fevdalke, l. 1760 v zapuščini meščanke¹⁵³ in l. 1790 v zapuščini fevdalke.¹⁵⁴ Žalne rokavice so bile l. 1795 v zapuščini fevdalca,¹⁵⁵ žalne manšete so bile l. 1750 v zapuščini fevdalke.¹⁵⁶

J. Stockar pravi, da so v Srednji Evropi v 17. stoletju hodili v pogrebnih sprevedih samo moški, nosili so dolge in široke žalne plašče črne barve; revnejši so si ta oblačila po vsej verjetnosti izposojali.¹⁵⁷ Domnevo potrjuje za 18. stoletje štajerski red za duhovniška opravila, ki ga je 1774 izdala Marija Terezija: župne cerkve in bratovščine so za pogrebe posojale žalne plašče, za kar je bilo po tem redu treba plačati 3 krajcarje.¹⁵⁸

V 18. stoletju so žalna oblačila v določenem obsegu določali žalni redi. Žalni red iz l. 1747 je Marija Terezija izdala zato, da bi takó omejila »nepotrebne in nekoristne stroške« z žalnimi oblačili, določal je, da niso smeli po smrti staršev, starih staršev, moževih ali ženinih staršev, moža in žene nositi žalnih oblačil dlje ko 6 mesecev. Po smrti otrok, vnukov in vnukinj so po tem žalnem redu smeli nositi žalna oblačila največ 3 mesece. Žalna oblačila, ki so se nosila 6 mesecev, so smela biti pri moških prvih 6 tednov iz črnega sukna ali volnenega cajga, na klobukih so smeli nositi krep, nogavice so lahko bile iz volne, čevlji iz grobega kordovanskega usnja, medtem ko so žalne manšete smeli nositi samo fevdalci in svétniki. Naslednje 4 in pol mesece je bilo moškim dovoljeno nositi tudi že boljša žalna oblačila, se pravi črna žalna oblačila tudi iz boljših oblačilnih materialov, iz sukna, cajga, svile ali žameta, vendar brez čipk. Ženskam vseh stanov je omenjeni žalni red dovoljeval samo dve žalni obleki, ti pa sta lahko bili narejeni edinole iz oblačilnih materialov, ki so izvirali iz avstrijskih dežel.¹⁵⁹ Kako so se izvajala določila tega žalnega reda, ne vemo, domnevamo pa, da so se uresničevala vsaj do neke manjše mere. Predvsem pa po navedenem viru sklepamo, da so pred l. 1747 nosili žalna oblačila dlje kot 6 mesecev oziroma dlje kot 3 mesece, da so bili materiali žalnih oblačil pred l. 1747 marsikdaj boljše ali za vsakdanji oblačilni videz tudi predobre vrste in da so ženske pred l. 1747 imele ponekod več kot 2 žalni obleki.

Drugi žalni red je Marija Terezija izdala l. 1768. Podobno kakor njen prvi je tudi njen drugi žalni red nastal zato, da bi omejil »škodljivo gizdavost in potrato«, sicer pa se je od žalnega reda iz l. 1747 razločeval v naslednjem. Določal je, da so se po smrti staršev, starih staršev, moža in žene smela nositi žalna oblačila 6 mesecev, po smrti sinov, hčera, vnukov, vnukinj, bratov, sester in moževih ali ženinih staršev pa 6 tednov. Žalna oblačila so lahko bila samo iz domačih materialov, zanje tudi niso smeli uporabljati žameta, damasta in atlasa, temveč od svilenega blaga le gros de Tours in taft. Žalne manšete so lahko bile edinole iz batista.¹⁶⁰ Tudi za ta žalni red ne vemo, kako so se izvajala njegova določila, domnevamo, da so se uresničevala do neke manjše mere. Pač pa po slednjem redu ugotavljamo, da so se žalna oblačila nosila dlje kot 6 mesecev oziroma 6 tednov in da so bila pred l. 1768 žalna oblačila marsikdaj iz uvoženih materialov in tudi iz domačega

¹⁵⁰ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. IX/16.

¹⁵¹ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XV/9.

¹⁵² ARS, zapuščinski inventarji, fasc. III/5.

¹⁵³ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. LI/71.

¹⁵⁴ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XLVII/60.

¹⁵⁵ ARS, graščinski arhiv Dol, fasc. 101.

¹⁵⁶ ARS, zapuščinski inventarji, fasc. XV/9.

¹⁵⁷ J. Stockar, Kultur und Kleidung der Barockzeit, Zürich-Stuttgart 1964, str. 225.

¹⁵⁸ ARS, deželno glavarstvo za Kranjsko, patenti, škatla 309, knjiga 1, št. 41.

¹⁵⁹ ARS, deželno glavarstvo za Kranjsko, publico-politica, fasc. T 3.

¹⁶⁰ Prav tam.

žameta, damasta in atlasa, nato pa deloma tudi iz domačega gros de Toursa in tafta.

Iz dvornega žalnega reda ob smrti Leopolda II. l. 1792 je razvidno, da so po smrti Franca I. l. 1765, Marije Terezije l. 1780 in Jožefa II. l. 1790 skoraj na splošno nosili svétniki v avstrijskih deželah in tako tudi na Slovenskem kot znamenje žalovanja v prvih 14 tednih obleke iz črnega sukna in z volneno podlogo.¹⁶¹

Francoska revolucija je odklanjala žalovanje, ustrezno življenjskemu občutju, ki ga je skušalo uveljaviti razsvetljenstvo, namreč veselju in pritrjevanju življenja, s tem pa je odklanjala tudi žalna oblačila.¹⁶² Ta so kmalu po francoski revoluciji opuščali, tako da so l. 1791 v Parizu rabile ženske plesne obleke bele barve za vesele priložnosti kakor tudi za žalovanje.¹⁶³ Po revoluciji so se v Franciji zopet nosila žalna oblačila, medtem ko je bila drugod v 18. stoletju vseskozi šega, da se je žalovanje ob smrti bližnjih kazalo tudi v posebnem oblačilnem videzu.

* * *

Pri opredelitvi pojma navade sledimo (malce spremenjeni) sodbi, po kateri gre pri navadah za opravila, ki se bolj ali manj redno ob določenem času ponavljajo, čeprav niso za življenje bistveno potrebna.¹⁶⁴

Za takšna dejanja, povezana z oblačilnim videzom, so v obravnavanem času na voljo tile podatki. Vsi se nanašajo na fevdalno družbeno okolje in vsi izvirajo s konca 17. stoletja. Tu gre za navado, da so podarjali oblačila in oblačilne materiale.

Tako je bilo konec 17. stoletja za fevdalko v Koči vasi pri Ložu izpričano, da je vnuku v Trstu podarila kamižolo,¹⁶⁵ hčerki v Trstu suknjič,¹⁶⁶ klobuk¹⁶⁷ in mezlan¹⁶⁸ in pa vnuku v Trstu platno za par srajc,¹⁶⁹ kos tankega platna¹⁷⁰ in nekaj prediva.¹⁷¹

Hkrati je bilo za fevdalko v Koči vasi sporočeno, da je hčerko v Trstu prosila, naj ji podari jopiča,¹⁷² medtem ko se ji je ob drugi priložnosti zahvalila za podarjene čevlje.¹⁷³ In omenjena fevdalka v Koči vasi pri Ložu je prosila hčerko v Trstu, naj kupi, »kakor že večkrat«, zanjo par vijoličastih nogavic.¹⁷⁴

¹⁶¹ ARS, normalije, okrožnice deželnega glavarstva za Kranjsko, škatla 9.

¹⁶² M. Bringemeier, nav. delo, str. 52.

¹⁶³ M. Bringemeier, nav. delo, str. 53, 64.

¹⁶⁴ N. Kuret, Navada in šega, v: Traditiones III, Ljubljana 1974, str. 70, 80.

¹⁶⁵ P. Merkù, Slovenska plemiška pisma, Trst 1980, str. 79.

¹⁶⁶ P. Merkù, nav. delo, str. 65.

¹⁶⁷ P. Merkù, nav. delo, str. 29.

¹⁶⁸ P. Merkù, nav. delo, str. 87.

¹⁶⁹ P. Merkù, nav. delo, str. 57.

¹⁷⁰ P. Merkù, nav. delo, str. 91.

¹⁷¹ P. Merkù, nav. delo, str. 97.

¹⁷² P. Merkù, nav. delo, str. 61.

¹⁷³ P. Merkù, nav. delo, str. 91.

¹⁷⁴ P. Merkù, nav. delo, str. 69.

Zusammenfassung

BRÄUCHE UND GEWOHNHEITEN IN DER ERSCHEINUNGSFORM DER KLEIDUNG IM SLOWENISCHEN VOLKSGBIET IM 17. UND 18. JAHRHUNDERT

Nach Quellen aus Ljubljana der Jahre 1751 und 1799, vor allem jedoch aufgrund von Vergleichen mit dem entsprechenden Zustand in der 1. Hälfte des 19. Jahrhunderts wurden die Hauptmerkmale der festtäglichen Erscheinungsform der Kleidung umrissen. Es folgt die Beschreibung der Erscheinungsform der Kleidung zur Fastnachtszeit, welcher Maria Theresia nicht sonderlich geneigt war. In aller Kürze wird die Erscheinungsform der Kleidung bei österlichen Passionsprozessionen in Skofja Loka (Bischoflack) erwähnt, sowie bei Bittprozessionen um Regen im Gebiet von Goriško (Land Görz) und auch bei Wallfahrten.

Im Zusammenhang mit den Bräuchen, die den Lebenszyklus begleiten, ist die Rede von der Erscheinungsform der Kleidung bei der Taufe und darüber, ob Männer beim Grüßen die Kopfbedeckung aufbehalten oder nicht, ferner über Hochzeitskleidung und auch Kleidungsstücke, die zur Mitgift der Braut gehören und solche, mit denen die Verwandtschaft von Bräutigam und Braut abgefunden werden. Im einzelnen beschrieben werden die einzelnen Bestandteile der bäuerlichen Erscheinungsform der Hochzeitskleidung in Gorenjsko (Oberkrain), Dolenjsko (Unterkrain), Kočevsko (Gottschee), Bela krajina (Weisskrain), Vipavsko (Wippachtal), Pivško (an der Poik) und in Istrien.

Bei den Adligen und den Bürgern werden Trauerkleider näher betrachtet, die Bestimmungen aus der Trauerordnung der Jahre 1747, 1768 und 1792, betreffend die Erscheinungsform der Kleidung, werden im einzelnen analysiert.

Bei den Gewohnheiten in der Erscheinungsform der Kleidung wird die Gepflogenheit von Adligen erwähnt, gewisse Anzüge und Kleiderstoffe zu verschenken.